

Yoxlamalara qadağa işə yarıyırımı?

Bəkir Nərimanoğlu

Bəzi sahibkarlar hələ də məmurlardan şikayətçidir.

Yoxlamalar Azərbaycanda sahibkarların ən çox şikayət etdiyi problemlərin başında gəlir. Sahibkarlığa və Bazar İqtisadiyyatının İnkişafına Yardım Fondunun (SBİİYF) Azərbaycanda 500 yüz qadın kiçik sahibkarlıq subyekti arasında keçirdiyi üzbəüz rəy sorğusunun nəticələri hələ də bu sahədə problemlərin olduğunu göstərir.

Sorğuda "Müşahidələrinizə əsasən, son bir ildə məmurların ziyarəti (tək sizi deyil, ümumiyyətlə) daha çox hansı məqsəd daşıyır?" sualını 500 respondent 502 cavab səsləndirib.

		Sayı	Faiz
1	Cavab verməyə çətinlik çəkirim	286	57
2	Qanuni yoxlama	210	41.8
3	Aylıq və ya illik qeyri-rəsmi haqq tələbi	6	1.2
	Cəmi respondent sayı	500	
	Cəmi cavab sayı	502	

"Cavab verməyə çətinlik çəkənlər" in sayının çoxluğu (57 faiz) göstərir ki, respondentlər səmimi cavablar verməyiblər. 6 nəfər işə bildirib ki, məmurların ziyarətinin məqsədi "aylıq və ya illik qeyri-rəsmi haqq" tələbidir.

Sorğuda "son bir ildə dövlət orqanlarından sizin ofisə yoxlama məqsədi ilə tez-tezmi gəlirlər" sualına diqqətçəkən cavablar verilib. Əgər ən azı ayda bir dəfə gələnlər siyahısında birincilik Sanitar-Epidemioloji qurumlara məxsusdursa, hələ ki, gəlməyənlər siyahısına İqtisadiyyat Nazirliyi başçılıq edir.

Ümumiyyətlə, bu sahədə xaoitik durum 3 il bundan öncə hökuməti də hərəkətə gətirdi. Azərbaycanda sahibkarlıq sahələrində yoxlamalar 2015-ci il noyabrın 1-dən 2 illik müddətə dayandırıldı. Bu müddətdə yalnız vergi

məsələləri, insanların həyatına, sağlamlığına, dövlətin təhlükəsizliyinə və iqtisadi maraqlarına təhlükə yaradan hallar üzrə yoxlanmalara icazə verildi. Həmin yoxlamaların da bəlli məhdudiyətlər nəzərə alınmaqla aparılması nəzərdə tutulurdu. Ötən ilin noybarında yoxlamaların dayandırılması daha 3 il müddətinə uzadıldı. Qanuna edilmiş dəyişiklik sahibkarlıq sahəsində yoxlamaların 2021-ci il yanvarın 1-dək dayandırılmasını nəzərdə tutur. Qanuna əsasən, istisna sahələr var ki, orada yoxlamalar aparıla bilər. Dəyişiklik həmin sahələrin dairəsinin nisbətən genişləndirilməsini də nəzərdə tutur. Dəyişikliyə əsasən, bundan sonra dərman vasitələrinin keyfiyyəti və qida məhsullarının təhlükəsizliyinə nəzarətin həyata keçirilməsi ilə bağlı yoxlamalar da aparıla bilər.

İlk qadağadan öncəki vəziyyət

Kiçik və Orta Müəssisələrin İnkişafına Yardım Mərkəzinin 2015-ci ilin ilk yarısında 1000 sahibkar arasında apardığı sorğu nəticəsində məlum olmuşdu ki, dövlət orqanları içində sahibkarları il ərzində ən çox yoxlayan orqan Vergilər Nazirliyi, ən az yoxlama aparana isə Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi (indiki Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti - B.N) və rayon icra hakimiyyətləridir. Sahibkarları tez-tez yoxlayan orqanlar içərisində polis də ilk yerlərdən birini tutmuşdu.

Birinci qadağanın nəticəsi nə oldu?

SBIİYF-nin "Azərbaycanda Kiçik Sahibkarlığın İnkişafına Dəstək" layihəsi çərçivəsində Azərbaycanda 1000 kiçik sahibkarlıq subyekti arasında apardığı üzbəüz sorğunun (5 sentyabr - 10 oktyabr 2016-cı ildə keçirilib) nəticələri göstərir ki, yoxlamaların dayandırılması onların sayını əhəmiyyətli dərəcədə azaltsa da, yoxlama hallarına hələ də rast gəlinir. Belə ki, "Son bir ildə dövlət orqanlarından sizin ofisə yoxlama məqsədi ilə tez-tezmi gəlirlər?" sualına respondentlərin cavabları bunu təsdiq edir. Cavablardan aydın olur ki, ən azı həftədə bir dəfə yoxlama məqsədilə gələnlər siyahısında birincilik polisə məxsusdur. Aşağıdakı siyahıda dövlət orqanlarının yoxlama məqsədi ilə gəlmələri sualının 13 cavab variantlarına uyğun olaraq birincilik əldə etmiş dövlət orqanlarının adları öz əksini tapıb.

1. Ən azı həftədə bir dəfə - Polis (42 cavabdan 33,3%-i və ya 14 respondent)
2. Ən azı ayda bir dəfə - Polis (1 803 cavabdan 30,4%-i və ya 548 respondent)
3. Ən azı yarım ildə bir dəfə - Vergilər Nazirliyi (2 601 cavabdan 19,7%-i və ya 512 respondent)

4. Ən azı ildə bir dəfə - İqtisadiyyat Nazirliyi (2 173 cavabdan 21,9%-i və ya 476 respondent)

5. Hələ ki gəlməyib - Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi (2 386 cavabdan 39,9%-i və ya 952 respondent) .

Vahid reyestr işə yaramadı?

Yoxlamalar sahəsində vahid reyestri əsas gətirən hökumət rəsmiləri hər şeyin qaydasında olduğunu deyirdilər. Yoxlamalar 1 may 2011-ci ildən fəaliyyətə başlamış "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestri"ndə qeyd alınmaqla həyata keçirilirdi. Həmçinin 2 iyul 2013-cü ildə qəbul olunmuş "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" qanun qəbul ediləndə bu sahədə problemlərin olmayacağı bildirilirdi. Ancaq görünən odur ki, bu qanun da işləməyib.

10 fəsil və 38 maddədən ibarət olan bu qanunda sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların məqsəd və prinsipləri, təşkili və aparılması qaydaları, yoxlayıcı orqanların və vəzifəli şəxslərin hüquq və vəzifələri, sahibkarların hüquq və maraqlarının müdafiəsi ilə bağlı məsələlər öz əksini tapıb. Qanunun əsas məqsədi sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid qaydalarının müəyyən edilməsi və yoxlamaların aparılması zamanı sahibkarların fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilələrin qarşısının alınmasıdır. Sənəddə qeyd edilir ki, müəyyən olunmuş tələblərə uyğun olmayaraq aparılan, eləcə də vahid məlumat reyestrində qeyd alınmadan həyata keçirilən yoxlamaların heç bir hüquqi qüvvəsi yoxdur. Yəni ölkə ərazisində aparılan bütün növ yoxlama tədbirləri (araşdırma, müayinə, monitorinq, müşahidə, nəzarət, reyid və s.) yalnız bu qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada, əvvəlcədən vahid məlumat reyestrində qeydiyyatdan keçirilməklə aparılmalıdır.

"Yeni institutlar yaradılmalıdır"

İqtisadçı ekspert Qubad İbadoğlu bildirir ki, təzyiqlərin qarşısını almaq üçün sahibkarların müdafiəsi istiqamətində yeni institutlar yaradılmalı və mövcud institutların fəaliyyətində dəyişiklik olmalıdır: "İlk növbədə sahibkarlar təşkilatlanmalı, onlar sektorlar üzrə dərnəklərdə birləşməli və təzyiqlərə qarşı birgə mübarizə aparmalıdır. Bununla yanaşı Sahibkarlar Konfederasiyasının rolu artırılmalıdır, onlar azad sahibkarlar vasitəsilə hökumətlə dialoq qurmalıdır.

İkincisi, sahibkarların müdafiəsi ilə məşğul olan ombudsman institutu yaradılmalıdır.

Üçüncüsü, məhkəmələrdə rüşvətxorluğun qarşısı alınmalı və onun müstəqilliyi artırılmalıdır .

Nəhayət, ən vacibi bazar iqtisadiyyatına keçid və liberallaşdırılma istiqamətində islahatlar aparılmalıdır. Tənzimlənən qiymətlərdən imtina edilməli, iri dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi prosesi sürətləndirilməlidir".

"Yoxlayıcı orqanların təşkilati strukturu təkmilləşdirilməlidir"

Huquqşunas Abil Bayramov təklif edir ki, yoxlayıcı orqanların təşkilati strukturu təkmilləşdirilməlidir: "Sahibkarlıq sahəsində yoxlamaları çoxsaylı dövlət orqanları həyata keçirir. Bir sıra ölkələrin müsbət təcrübəsi göstərir ki, yoxlayıcı orqanların konsolidasiyası yoxlamaların səmərəliliyinin artırılması və resurslara qənaət baxımından daha effektiv addımdır. Azərbaycanda da bu istiqamətdə islahat imkanları nəzərdən keçirilə bilər".

O, əlavə edir ki, yoxlayıcı orqanların idarəçiliyi də inkişaf etdirilməlidir: "Hazırda yoxlayıcılar müxtəlif icra hakimiyyəti orqanları, xüsusilə nazirliklər daxilində fəaliyyət göstərir və bilavasitə onlara hesabatlıdırlar. Yoxlama sistemini təkmilləşdirməyə çalışan bir sıra ölkələr bu asılılığı aradan qaldırmaqda və ya azaltmaqda maraqlıdırlar. Azərbaycanda da bu istiqamətdə islahat imkanları nəzərdən keçirilə bilər".

"Şikayət prosedurlarının çevikliyi təmin edilməlidir"

Onun fikrincə, şikayət prosedurlarının çevikliyi təmin edilməlidir: "Qanunvericiliyə əsasən, yoxlayıcı orqanın qərarından verilən şikayətə yuxarı dövlət orqanı 15 iş günü müddətində baxır. Fikrimizcə, bu müddətin 7 günədək endirilməsi daha məqsədəuyğun olardı. Çünki şikayətə baxılmanın nəzərdə tutulan müddətində sahibkarın maraqları əhəmiyyətli ziyan çəkə bilər".

Bəkir Nərimanoğlu

Yazı ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin (USAID) dəstəklədiyi və Sahibkarlığa və Bazar İqtisadiyyatının İnkişafına Yardım Fondunun həyata keçirdiyi "Azərbaycanda Kiçik Sahibkarlığın İnkişafına Dəstək" layihəsi çərçivəsində yazılıb.